

Розділ 2. ТВОРЧИЙ УЧИТЕЛЬ-ПРОФЕСІОНАЛ В ІСТОРІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ ТА ПОРІВНЯЛЬНІЙ ПЕДАГОГІЦІ

□ 2009

Бойко А.Т.

ТВОРЧА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ КОСТЯНТИНИ МАЛИЦЬКОЇ В ПЕДАГОГІЧНІЙ ТА ГРОМАДСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми у загальному вигляді... У всі часи особистість учителя мала вирішальне значення у реалізації освітніх завдань, вихованні нової генерації. Не є винятком і період кінця XIX – першої половини XX ст., коли в українській педагогіці відбувався активний пошук нових форм, методів, засобів навчання, впроваджувалися новітні педагогічні ідеї. Г.Врецьона, Б.Заклинський, О.Іванчук, О.Партицький, Денис та Іванна Петрів, Н.Сабат, І.Ющишин та інші подвижницькою працею розбудовували українську національну школу, пропагували кращі досягнення передової європейської науки, самостверджувалися й плекали гідних наступників, творчих, талановитих, ідейних особистостей. Тому закономірним у незалежній українській державі є зростання кількості наукових досліджень, присвячених когорті маловідомих українських педагогів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... До цих славних подвижників на освітній ниві належить К.Малицька. Її педагогічна й художня спадщина є багатим і вдячним матеріалом для дослідників, проте в радянський період неможливо було об'єктивно характеризувати національні, патріотичні погляди літераторки. Однак творчість педагога, дитячої письменниці, поетеси була досить знаною, аби про неї замовчували. Ще в 1972 році газета "Комсомольський прапор" у рубриці "Прикарпатська літературна енциклопедія" двома невеликими абзацами обережно окреслила її творчі здобутки, вибравши те, що не могло викликати підозри в націоналізмі. Так, зазначено про її переклади оповідань російських письменників М. Гаріна-Михайловського, Н. Тана, однак немає ні слова, наприклад, про поетичне змалювання нею січового стрілецтва¹. Такі обмеження пояснюються тогочасними суспільно-політичними обставинами: нереально було ретельно досліджувати життя й творчу спадщину педагога, пов'язані з заснуванням культурно-освітніх організацій, участю в роботі "Просвіти", "Рідної школи", Союзу українок. До неї повною мірою можна віднести слова Б.Грінченка: "Народ-герой героїв прославляє, шануючи, він їх вінцем вінчає, високий дух, високість признає. А раб-народ, як є герой у нього, він на борця величного свого грязь кидає і його камнем б'є".

Непересічна особистість К.Малицької стала предметом досліджень як для її сучасників й учнів, так і для науковців, літературознавців сьогодення. Історико-педагогічні розвідки про неї друкують педагоги, письменники, краєзнавці П.Баб'як, Л.Боян, Є.Верещак, І.Горошук, Г.Гульчій, С.Далавурак, І.Драбчук, В.Задорожний, В.Качкан, А.Мидриган, З.Нагачевська, І.Павліха, І.Павлюк, В.Полк, І.Рибак, Т.Старченко, І.Стефанишин, О.Цура, Д.Юсип та ін. [1; 7; 8]. Проза й поезія К.Малицької стали предметом дослідження М.Якубовської [9]. У працях вищеперелічених авторів ідеться про життєвий і творчий шлях просвітительки, її освітню й громадську діяльність, літературну працю. Дослідники однак не в тому, що К.Малицька – особистість непересічна, творча, ідейна, славна дочка свого народу.

Формулювання цілей статті... Метою нашої статті є дослідження шляхів творчої самореалізації К.Малицької в педагогічній та громадській діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження... У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях зосереджено увагу на проблемі, пов'язаній із творчою діяльністю вчителя, становленні творчого спеціаліста (В.Андрєєв, С.Гончаренко, М.Євтух, В.Загв'язинський, І.Зязюн, В.Кан-Калик, І.Підласий, М.Поташник, Т.Суценко); на особливостях творчої діяльності (І.Єрмаков, Л.Сохань, С.Сисоєва); проблемах, пов'язаних із професійним самовихованням, самореалізацією особистості (І.Бех, Г.Васянович, О.Дем'янчук, О.Дубасенюк, О.Киричук, О.Пехота, Т.Яценко). Окрему групу складають історико-педагогічні дослідження, в яких розкрито творчу діяльність педагогів минувшини (О.Джус, Т.Завгородня, Ю.Калічак, В.Качкан, О.Качмар, З.Нагачевська). Порівняльний аналіз їхніх досліджень засвідчив, що між освітнім процесом минувшини й сучасності є чимало спільного. Наприклад, як у XIX-XX ст., так і сьогодні від учителя вимагалось творчої самореалізації. З огляду на це, навчально-виховний процес мав і має своєю змістовно-методичною спрямованістю сприяти розвитку яскравих, здатних завжди перебувати в пошуку власних шляхів самореалізації індивідуальностей, для яких творчість є справжнім культом і стилем життя. Адже творча праця є найпродуктивнішою, найефективнішою, тому педагогічна творчість стає засобом формування індивідуальності, яка здатна творчо мислити, самостійно приймати рішення, брати активну участь у суспільному житті.

¹Малицька Константина Іванівна // Комсомольський прапор. – 1972. – № 55 (6 травня). – С. 4.

Сучасна психолого-педагогічна література стверджує, що творчість – явище комплексне, зумовлене соціально-педагогічними та психофізіологічними передумовами. Творчість є одним із найскладніших явищ людського життя, що характеризується одночасно знанням відомого, доведеного і фантазією, опорою на закономірність і випадковість. Словник педагогічну творчість трактує як оригінальний і високоефективний підхід учителя до навчально-виховних завдань, збагачення теорії і практики виховання й навчання. Досягнення творчого результату, як стверджується у словнику, забезпечується систематичними цілеспрямованими спостереженнями, застосуванням педагогічного експерименту, і, що особливо важливо в контексті нашого дослідження, критичним використанням передового педагогічного досвіду [2, с. 326]. Саме тому педагогічний досвід Костянтини Малицької вважаємо важливим у плані творчого його використання в сучасній українській школі.

Оскільки педагогічна творчість стосується різних сторін діяльності вчителя, вважаємо за доцільне висвітлити не лише проведення К.Малицькою навчальних занять, її роботи з учнями, а й участі у громадській роботі, де також яскраво проявилися творчі обдарування цієї непересічної жінки.

Народилася Костянтина Іванівна Малицька 30 травня 1872 року в селі Кропивник теперішнього Калуського району Івано-Франківської області. Початкову школу закінчила в Станіславові. До державної семінарії почала ходити у Львові й закінчила її у 1891 році. Саме тут вона почала писати оповідання для дітей, які згодом надрукує "Дзвінок" [5].

Закінчивши в 1892 році студії, впродовж одинадцяти років вчителювала в Галичі. Тут розгорнула активну діяльність: брала участь у створенні читальні "Просвіти", церковного хору. В 1902 році у журналі "Учитель" надруковано її нарис "Мами", а також з'являється збірка оповідань "Із трагедії діточих душ". У 1901 р. вона опублікувала нарис "Учителі", а Гурток українських дівчат у Львові видав її працю "Про жіночий рух". Активну участь брала К.Малицька в учительських вічах, що відбулися у Львові в 1904 р. Головна увага на них була звернена на невідрадне становище педагогів, необхідність створення організації, яка б об'єднала вчителів. На одному з таких зібрань був присутній Іван Франко, якого дуже тепло зустріли освітяни.

Зрозуміло, що така активна позиція молодій вчительки не подобалася місцевим москвофілам, і шкільні власті перевели Малицьку до міста Б'єч у Західній Галичині. З допомогою шкільного інспектора О.Поповича їй вдається отримати посаду в народній школі Лужан біля Чернівців.

Але й тут вона засвідчила свою національну позицію, наприклад, у травні 1905 року взяла участь у заснуванні Жіночої громади. На цей час на Буковині гуртуються прогресивні вчителі з метою відстоювання своїх громадянських, національних прав, протистояння дискримінаційній політиці австро-угорського уряду. У боротьбі за національні й соціальні права освітяни засновують свій незалежний часопис "Промінь", який виходив у Вашківцях упродовж 1904-1907рр. До нього, крім К.Малицької, входила також відома письменниця Євгенія Ярошинська. На сторінках "Променя" К.Малицька публікує багато своїх педагогічних статей та художніх творів. Його авторами стали також І.Франко, О.Маковей, Н.Кобринська, Я.Веселовський. Крім актуальних проблем шкільництва в Галичині та Буковині, журнал висвітлював події шкільного життя із Закарпаття, Наддніпрянської України, Америки.

У 1906 р. на запрошення УПТ починає викладати в семикласній дівочій школі ім. Т.Шевченка у Львові, яку згодом очолює як директор. Тут вона викладала рідну мову, природознавство, педагогіку, геометрію, фізику, завідувала шкільною бібліотекою. Як член крайового виконавчого комітету вчителів Галичини К.Малицька підтримала вимоги 116 українських студентів, що в 1907 р. оголосили голодування, протестуючи проти заборони української мови.

1906-1914 рр. – редагує "Дзвінок", єдиний на той час українськомовний журнал для дітей. Багато працює задля розвитку жіночого руху. На Великих жіночих зборах у Львові виголосила програмну доповідь "Політичне положення під теперішню хвилю". Від грудня 1912 до лютого 1913 року К.Малицька підписала три відозви до українського громадянства. Була активною учасницею гуртка ім. Г.Барвінок, заснованого УПТ.

Коли в 1914 р. центральна управа Головної Української Ради видала відозву до українського народу про визволення України й закликала до боротьби проти Росії, від українського жіноцтва цей документ підписала саме К.Малицька.

У вересні 1914 р., коли російські війська зайняли Львів, призупинили діяльність товариства, преса. Окупанти усунули українську мову зі школи й урядових установ, заарештували багатьох відомих діячів. 18 лютого 1915 року заарештували й К.Малицьку. Після чотиримісячного тюремного ув'язнення її висилають у с. Пінчу над Ангарою, де вона пробула чотири роки. 1919 року вона потрапила до Красноярська, де стала першою вчителькою української школи імені І.Котляревського. В таких складних умовах креативність учительки знадобилася їй більше, ніж будь-коли. Доводилося захищати новостворену школу від посягань, дбати як про

високодуховні, так і про реальні приземлені потреби: утримання будівлі, відвідуваність учнями навчальних занять тощо.

Повернувшись у вересні 1920 року після п'ятирічного перебування в Сибіру до Львова, К.Малицька знову почала працювати в школі імені Тараса Шевченка. Водночас активно працює над відновленням жіночих організацій, очолила підготовчий комітет жіночого з'їзду, який відбувся 24 грудня 1921 року. Увійшла до Головної управи Союзу українок, а в 1923-1924 рр. очолювала його провід. Через жіночі організації у Відні й Празі Головна управа надала широкого розголосу загибелі члена УВО О. Басараб, яка була закатована у в'язниці в лютому 1924 р. Ігноруючи заборони польських окупантів, К. Малицька першою відгукнулася статтею-спомином у газеті "Діло" за 23 лютого 1924 р. на трагічну загибель української патріотки².

Працюючи в Союзі українок, акцентувала на необхідності опіки й виховання української молоді, тому багато спричинилася до гуманітарних і благодійних справ.

Також захоплюється кооперативним рухом, створює крамниці для фінансової допомоги освітянам, працює в психотехнічній секції, яка запровадила в школах тестування, анкетування. У 1934 р. були підготовлені понад 500 тестів для визначення в учнів ступеня концентрації уваги, абстрактного мислення, зорової та вербальної пам'яті, вміння орієнтуватися в просторі. Костянтина Іванівна обстоювала необхідність перебудови шкільництва, її непокоїла проблема відірваності змісту навчання від життя [8]. У 1930 р. К. Малицька увійшла до редакції "Нової Хати".

У 1937 р. прогресивна західноукраїнська громадськість відзначила 45-річчя освітньої діяльності К. Малицької, цієї воістину народної вчительки українських дітей. Вона продовжує плідно працювати: разом із О.Дучимінською та Н.Кобринською видавала "Жіночу бібліотеку". Будучи недопущеною більшовиками до педагогічної роботи, з 1939 р. вона працювала старшим бібліографом Львівської Наукової бібліотеки імені В. Стефаніка, укладала універсальний покажчик дитячої літератури, роботу над яким обірвала смерть.

Померла у Львові 17 березня 1947 р. Похована на Личаківському кладовищі, поле № 5, біля своєї матері.

Костянтина Малицька була однією з тих національно свідомих педагогів, які боролися за демократизацію шкіл на західноукраїнських землях наприкінці XIX – на початку XX століть. Їй притаманні риси невсипущої трудівниці, активної жінки-громадянки, що з самопожертвуванням і самовідреченням віддавалася служінню великій справі – побудови незалежної України. Життя її сповнене любові до рідного народу й діяльності в ім'я відродження України, її незалежності й розквіту.

Активно трудилася до останніх днів життя, залишила після себе велику творчу спадщину. Вона працювала в різних педагогічних товариствах – "Просвіта", "Рідна школа", "Крайове товариство охорони дітей і опіки над молоддю". Майже всі значні події, що відбувалися протягом багатолітньої освітньої праці Костянтини Іванівни, знайшли відголос в її віршах, драматичних сценках. Багато творів письменниці були дуже популярні серед шкільної молоді.

Костянтина Малицька – авторка п'єси "Вінок на могилу Тараса Шевченка" (1914). Низку віршів присвятила М. Шашкевичу, Т. Шевченку, І. Франкові, В. Стефанікові, Н. Кобринській. Вона є автором спогадів про українських письменниць О. Кобилянську, Н. Кобринську (їй присвятила вірш), Є. Ярошинську, Г. Павлик та інших. 1899 року в Станіславові прочитала доповідь "Жіночі типи в найновішій українсько-руській літературі"³. Переклала "Казку про золоту рибку" О. Пушкіна, вірш "Три пальми" М. Лермонтова, повість "Дитячі роки Тьомі" М. Гаріна-Михайловського, низку творів М. Тана й інші. Друкувала твори в журналах "Молода Україна", "Світ дитини", "Зоря", альманахах "Нова хата", "Учитель", "Жіноча доля", сатиричному часописі "Комар" та інших виданнях.

На її вірш "Шевченкові" український композитор К. Стеценко написав кантату, що 1963 року за ред. М. Рильського надруковано у "Зібранні творів" К. Стеценка. Я. Ярославенко – "Січковий гімн", а І. Гриневецький – "Кооперативний гімн". Вірші К. Малицької ввійшли в антологію "Тридцять українських поетес" (К., 1968). Їй присвятила свою повість "Шоломи у сонці" Катря Гриневичівна. Як зізналася вона, якраз слова пісні "Тут, тут батьки твої пролили кров свою", яку написала К. Малицька, були отою першою спонукою узятися за перо і написати "Шоломи у сонці". Пісня надихнула також львівського графіка Івана Крислача на створення оригінального диптиху "Чом, чом, земле моя".

Висновки... Таким чином, Костянтина Малицька належала до тієї когорти славних жінок України, які в роки тяжкої неволі, жертвуючи своїм особистим спокоєм і благополуччям, ставали на тернистий шлях боротьби за збереження української нації, її духовності, культури, основ християнської моралі. Була почесним членом товариства "Просвіта", членом товариства "Рідна школа", Союзу українок. Вела значну культурно-просвітницьку

² стаття "Кілька дат з життя бл. п. Ольги з Левицьких Басарабової".

³ передруковано в книзі "Ольга Кобилянська в критиці та спогадах", К., 1963.

роботу, організувала українське жіноцтво на боротьбу за свої суспільні й національні права, проти ополячення. У своїх художніх і методичних напрацюваннях відстоювала ідеї національного виховання, індивідуального підходу до дитини, віру в добру природу дитячої душі. Вона само реалізувалася як педагог, дитяча письменниця, громадська діячка, дослідниця жіночого руху, організаторка українських шкіл, благодійниця учнівської молоді.

Багатогранну діяльність цієї славної дочки України неможливо висвітлити в одній статті. Ми окреслили ті найважливіші, на наш погляд, віхи її життя й праці, що найповніше і найяскравіше ілюструють творчий підхід, креативність мислення учительки. Перспективу наступних досліджень убачаємо в опрацюванні її новел та оповідань для дітей, вивченні методичних напрацювань, простеженні дидактичного характеру творчості.

Література

1. "Чом, чом, земле моя!" Сторінки життя і творчості Віри Лебедової / Упор. В. Слезінський. – Калуш, 1993. – 77 с.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / Семен Устимович Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
3. Малицька К. На фільмі споминів / К. І. Малицька // Нова хата. – 1934. – Ч. 9. – С. 3-4, 10.
4. Малицька К. На хвилях світової війни / К. І. Малицька // Діло. – 1937. – 28 березня. – С. 2-3.
5. Малицька К. Один день з життя малого Неаполітанця / К. І. Малицька // Дзвінок. – 1907. – Ч. 22. – С. 280.
6. Малицька К. Суспільна опіка над дітворою і молоддю / К. І. Малицька // Наш світ: Альманах "Жіночої Долі" з додатком календаря на рік 1928. – Коломия, 1922. – С. 128-135.
7. Нагачевська З. Костянтина Малицька: жінка в педагогіці, педагог у жіночому русі / Зіновія Іванівна Нагачевська // Обрії. – 2002. – № 1. – С. 18-28.
8. Панкевич Г. Хто автор пісні "Чом, чом, чом, земле моя... / Галина Панкевич // Українська газета плюс. – 2008. – № 45 (18-31 грудня)".
9. Якубовська Марія Степанівна. Костянтина Малицька у літературному житті кінця XIX – початку XX століття. Автореф. дис... канд. філологічних наук / Львівський держ. ун-т ім. І.Франка. – Львів, 1997. – 16 с.

Анотація

У статті розглядається проблема творчої самореалізації учительки, дитячої письменниці, активної учасниці суспільного життя Костянтини Малицької. Простежено її освітню діяльність у школах Галича, Львова, а також на Буковині й у Сибіру. Окреслено основні напрями роботи, що засвідчують її креативність і творчий підхід.

Аннотация

В статье рассматривается проблема творческой самореализации учительницы, детской писательницы, активной участницы общественной жизни Константины Малицкой. Прослежено ее образовательную деятельность у школах Галича, Львова, а также на Буковине и в Сибири. Очерчены основные направления работы, свидетельствующие о ее креативности и творческом подходе.

Summary

The problem of creative self-realization of teacher, child's authoress, active participant of public life Kostyantini Malickoy is examined in the article. It is traced educational activity in schools of Galich, Lviv, and also on Bukovyna and in Sibiru. Outlined basic work assignments which certify its креативність and creative approach.

Подано до редакції 26.11.2009 р.

Рекомендовано до друку докт.пед.наук, проф. Завгородньою Т.К.

□ 2009

Бойко В.В.

ПІДГОТОВКА НАСТАВНИКІВ МОЛОДИХ УЧИТЕЛІВ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Програма підтримки молодих спеціалістів має обов'язково бути розвивального характеру, відповідати всім сучасним вимогам, які висуває суспільство до вчителів. Для забезпечення програмами такого характеру необхідно мати циклічну систему підготовки наставників, яка включає в себе стажування самого наставника та підвищення його педагогічної майстерності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Дж.Харленд, британський педагог, виділяє чотири сфери, які потребують особливої уваги для забезпечення ефективності довгострокової програми підготовки педагогів-наставників.

1) необхідність забезпечення підготовки та підтримки наставників з боку органів підвищення кваліфікації вчителів;